

VADLĪNIJAS POTENCIĀLIEM PROJEKTU ĪSTENOTĀJIEM

Kopienu enerģijas tipa projektu attīstībai Latvijā

Latvijas Zaļā kustība
CEE Bankwatch Network

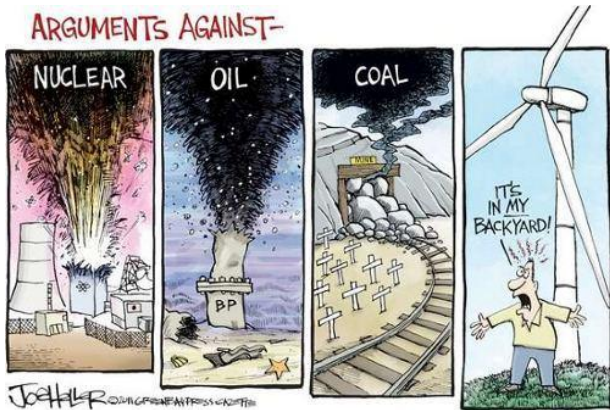
IEVADS

Šis dokuments ir vispārīgs apskats par kopienu enerģijas projektu īstenošanas potenciālu Latvijā, tas izstrādāts ņemot vērā, līdzšinējo pieredzi ar šāda tipa projektu īstenošanu Latvijā, kā arī faktu, ka politikas dokumenti, kas paredzēti projektu īstenošanai ir tapšanas stadijā, kā arī faktu, ka sabiedrība ir vāji informēta par kopienu enerģijas jēdzienu un tā būtību. Šī dokumenta mērķis ir informēt potenciālos labuma guvējus – projektu īstenošanas un veicināt viņu izpratni par to, kā kopienu tipa enerģētikas projekti varētu tikt atbalstīti, izmantojot valstī pieejamās atbalsta shēmas, kas noteiktas dažādos plānošanas dokumentos.

Minētie ieteikumi ir izstrādāti, pamatojoties uz dokumentu izpēti, mērķa grupu un ekspertu intervijām, kā arī, ņemot vērā prezentāciju saturu un ekspertu diskusiju rezultātus no dažādiem semināriem un ekspertu diskusijām, kas rīkotas Latvijā laika posmā no 2013.gada jūlija līdz 2014.gada novembrim.

I.daļa. Kopienas enerģijas jēdziens

Sabiedrība un vides nevalstiskās organizācijas Latvijā lielākoties ir pozitīvi vērtē atjaunojamo energoresursu izmantošanu, tomēr brīžos, kad virzās konkrēti priekšlikumi, piemēram, par vēja parku būvniecību, biomasas ieguves palielināšanu vai biogāzes staciju būvniecību, nereti šie projekti sastopas ar vietējo iedzīvotāju protestiem, kam reizēm pievienojas arī vides NVO, arī gadījumos, kad konkrētajā projektā netiek skartas dabas aizsardzības intereses. Iemesli protestiem pret šādiem projektiem ir dažādi, bet viens no dominējošiem iemesliem ir saistīts ar to, ka šo projektu īstenošanas vietas tuvumā esošie iedzīvotāji no projekta negūst ekonomisku vai sociālu labumu (vai arī iegūst kāds atsevišķs zemes īpašnieks caur zemes ilgtermiņa nomu), taču projektu negatīvo ietekmi (izmaiņas ainavā, troksnis, smakas) izjūt daudzi. Viens no soļiem, lai negatīvās blaknes mazinātu, ir izstrādāt dažādus nosacījumus un principus AER ilgtermiņai izmantošanai.



Pēdējos gados Eiropā aizvien vairāk tiek runāts par nepieciešamību lokalizēt enerģijas ražošanu – tas saistīts gan ar elektroenerģijas tirgus decentralizācijas procesu, atjaunojamo energoresursu ienākšanu tirgū, virzību prom no fosilo energoresursu izmantošanas un dažādām iniciatīvām ar mērķi panākt vietējo vai reģionālo pašpietiekamību energoresursu izmantošanas ziņā.

(attēlā ilustrācija par to, ka sabiedrība iebilst pret dažādiem enerģijas ražošanas projektiem.
Resurss: Green Bay gazzete press)

Šajā kontekstā bieži tiek minēta t.s. kopienas enerģija („community energy”). Jēdziens „kopienas enerģija” ir samērā plašs un var iekļaut daudzas lietas. Piemēram, tā var būt decentralizēta elektroenerģijas ražošana, izmantojot AER, no kuras labumu gūst noteikta cilvēku grupa (piemēram, kooperatīva biedri vai pašvaldības iedzīvotāji); pašvaldību iniciatīvas maza mēroga enerģijas ražošanā, piesaistot vietējos iedzīvotājus (ļaujot iegādāties daļas projektā) vai sniedzot noteiktu labumu vietējiem iedzīvotājiem; energoefektivitātes shēmas.

Tematiski ar kopienas enerģiju parasti saprot trīs jomas:

- 1) **Elektroenerģijas ražošana**, izmantojot AER mazā un vidējā mērogā, kas vietējai kopienai sniedz taustāmu labumu. Piemērs šai formai ir enerģijas kooperatīvi Dānijā un Lielbritānijā, kur vietējiem iedzīvotājiem pieder vēja turbīnas vai pieder daļas vēja parkā.
- 2) **Vietējās siltumapgādes sistēmas**, kas pieder enerģijas kooperatīviem vai pašvaldībām. Centralizētā siltumapgāde nepārprotami sniedz labumu vietējiem iedzīvotājiem un dažās Eiropas valstīs tā ir lielā mērā vietējo iedzīvotāju kontrolē. Piemēram, Dānijā ir ap 430 siltumapgādes uzņēmumu, kas pieder pašvaldībām vai enerģijas kooperatīviem;
- 3) **Energoefektivitātes shēmas** – to ietvaros vietējās organizācijas vai bezpeļņas uzņēmumi sniedz atbalstu māsaimniecībām energoefektivitātes uzlabošanai.

Tādejādi visbiežāk ar terminu „kopienas enerģija” apzīmē šāda veida projektus:

- Projekti, kas sniedz jūtamu labumu vietējai ekonomiskai attīstībai un tai ir pozitīva sociālā ietekme;
- Vietējai kopienai pilnībā vai daļēji pieder enerģijas projekts;
- Kopienas enerģija ir alternatīva t.s. tradicionālajiem enerģijas uzņēmumiem un ESKO;
- Kopienas enerģijas uzņēmējdarbības forma ir pretēja tām formām, kur kontrole ir investoriem un kuru darbība vērsta uz peļņas maksimizēšanu (un pēc iespējas lielāka apjoma energoresursu pārdošanu);

Kopienas un kooperatīvu enerģijas projekti var būt dažādā mērogā – sākot no dažām saules baterijām uz novada pašvaldības ēkas jumta līdz pat liela mēroga vēja enerģijas parkiem. Par maza mēroga projektiem parasti uzskata tos, kas ir līdz 50 kW, un daudzās valstīs šādu projektu īstenošana ir salīdzinoši vienkārša, kā arī šiem projektiem tiek piemēroti salīdzinoši vieglāki nosacījumu attiecībā uz pieslēgumiem elektroenerģijas pārvades tīkliem.

„Kopiena” šajā kontekstā parasti tiek saprasta kā kooperatīvi un/vai pašvaldība, tai skaitā vietējo iedzīvotāju grupas, kurus vieno noteiktas intereses, piemēram, šajā gadījumā, elektroenerģijas ražošana pašu vajadzībām. Te jāuzsver, ka literatūrā jēdziens „kopiena” var tikt dažādi tulkots – viena cilvēks uzskatiem par kopienu citi cilvēki var nepiekrīst. Literatūra piedāvā uz jēdzienu „kopiena” raudzīties no divām perspektīvām, proti, no plašāka socioloģiska skatījuma un no individuāla skatījuma. Kopienas enerģijas kontekstā jāizmanto socioloģiskais skatījums, kas par kopienas uzskata cilvēku grupu, ko apvieno vismaz viena kopīga pazīme, piemēram, ģeogrāfiskā izpratnē (vienas pašvaldības iedzīvotāji), kopīgas intereses, vērtības, pieredze vai tradīcijas.

Latvijas situācija:

Kā tas attiecināms uz Latviju? Kopienas enerģijas formu attīstība varētu būt veids, kā palielināt ieinteresētību iedzīvotājos iesaistīties AER izmantošanā, ja no šī projekta vietējā kopiena gūst izmērāmu labumu. Šādus projektus iespējams skatīt arī kā iespēju paturēt naudu vietējā ekonomiskā apītē, proti, vietējās kopienas naudas līdzekļi par siltumapgādi un elektroenerģiju neplūst uz Gazprom, bet „darbina” reģiona ekonomiku. Lokāli patērētā enerģija var būt arī lielākoties ražota lokāli un iegūtais finansējums šādi papildus attīsta gan darbavietas, gan attīsta vietējo ekonomiku.

Tas attīsta arī vietējo reģionu enerģētikas neatkarību un sniedz dažādus papildus ieguvumus:

- Attīsta enerģijas tīkla pieejamību;
- Palīdz sasniegt valsts mērķus ES 2020, jo īpaši 40% atjaunojamo energoresursu īpatsvaru;
- Attīsta ilgtspējīgu energoresursu plānošanu un lokāli pieejamu resursu izmantošanu.

Kamēr tiesību aktu un normatīvu sakārtotība saistībā ar elektroenerģijas tirgus darbību un kooperatīvu darbību ir svarīgākais priekšnoteikums kopienas veida enerģētikas projektu attīstībai - finansējuma pieejamība vai atvieglota piekļuve finansējumam, izmantojot bankas garantiju vai subsidētas procentu likmes, lai segtu daļu no sākotnējo ieguldījumu izmaksām ir galvenais dzinējspēks, lai šādi kopienu projektu varētu tikt realizēti.

Arī izpratnes paaugstināšanai par paredzamajiem ieguvumiem un pieredzei par to, kā izveidot šāda veida projektus ir būtiski to attīstībai. Tā arī ES finansējuma pieejamībai šādiem projektiem varētu būt nozīmīga loma.

Mērķa grupas:

No likumdošanas ietvara skatoties Latvijā kopienu enerģijas projektus var ieviest pašvaldības, biedrības un nodibinājumi (kā NVO) un kooperatīvi kā juridiskas personas.

- **Pašvaldības:**

Pašvaldības var uzņemties iniciatīvu īstenot dažādus projektus atjaunojamo energoresursu izmantošanas un elektroenerģijas ražošanas jomā. Tas ir būtiski, jo pašvaldības var gan rādīt piemēru, gan segt daļu sava patēriņa.

Svarīgs ir arī mērķis, ko pašvaldība ir izvirzījusi. Piemēram, pašvaldības vietējā līmenī var pieņemt lēmumu atteikties no fosilo energoresursu izmantošanas un pievērsties tādiem atjaunojamo energoresursu avotiem kā saules kolektori, saules baterijas vai vēja enerģijas izmantošana. Viena no iniciatīvām, kas veicina pašvaldību iesaistīšanos mērķu noteikšanā ir Pilsētu mēra paktu iniciatīva, kurai pievienojoties, pašvaldībai ir jāizvirza konkrēti mērķi attiecībā uz SEG emisiju samazināšanu un jāizstrādā Ilgtspējīgas enerģētikas rīcības plāns.

- **Biedrības un nodibinājumi:**

Šīs mērķa grupas, jeb NVO Latvijā regulē Biedrību un nodibinājumu likums, kas nosaka, ka:

1. Biedrība ir brīvprātīga personu apvienība, kas nodibināta, lai sasniegtu statūtos noteikto mērķi, kam nav peļņas gūšanas rakstura.
2. Nodibinājums, arī fonds, ir mantas kopums, kurš nodalīts dibinātāja noteiktā mērķa sasniegšanai, kam nav peļņas gūšanas rakstura. Tieši biedrības ir visbiežāk lietotais termins, kad runa ir par kopienu enerģijas tipa projektu īstenošanu, lielākoties ar šo terminu domājot māju iedzīvotāju vai dzīvokļu īpašnieku biedrības.

- **Vietējās rīcības grupas:**

Viens no potenciālajiem ietvariem kopienas enerģijas attīstībai Latvijā varētu būt Vietējās rīcības grupas, kas vietējo attīstības izaicinājumu risināšanai izmanto LEADER pieeju. LEADER ir mērķtiecīgas un savstarpēji koordinētas aktivitātes lauku attīstībai, kuras rosina sabiedrību meklēt jaunus risinājumus esošajām lauku problēmām. LEADER būtība ir uzlabot dzīves kvalitāti cilvēkam laukos, domājot gan par ekonomiskajiem, sociālajiem uzlabojumiem un vides saglabāšanas iespējām

- **Kooperatīvi:**

Kooperatīvu darbību Latvijā regulē Kooperatīvo sabiedrību likums. Likums definē kooperatīvu veidus, nosakot, ka Latvijā tie ir šādi:

- *Lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvā sabiedrība: kooperatīvā sabiedrība, kura sniedz pakalpojumus lauksaimniecības produktu ražotājiem, bet nedarbojas ar lauksaimniecības produktu ražošanu, izņemot biedru saražotās produkcijas pārstrādi un apstrādi;*
- *Mežsaimniecības pakalpojumu kooperatīvā sabiedrība: meža īpašnieku kooperatīvā sabiedrība, kura sniedz mežsaimniecības un mežsaimnieciskās produkcijas realizācijas pakalpojumus, bet nedarbojas ar mežsaimnieciskās produkcijas ražošanu.*

2012.gadā tika veikti grozījumi Kooperatīvo sabiedrību likumā, kas dod iespēju arī meža īpašnieku dibinātai kooperatīvai sabiedrībai izmantot īpašu nodokļu režīmu kā, piemēram, lauksaimnieku kooperatīviem.

Pašlaik Latvijas likumdošana neparedz enerģijas kooperatīvu darbību. Tomēr no analogijas ar lauksaimniecības un mežsaimniecības kooperatīviem, kooperatīvs varētu nodarboties ar jau saražotās (neatkarīgo ražotāju) realizāciju, taču ne ražošanu. Vairākās citās valstīs enerģijas kooperatīvi gan primāri nodarbojas ar elektroenerģijas ražošanu, gan arī citu saražotās elektroenerģijas pārdošanu. Iespējams, ka kooperatīvs kā juridiska forma nav nepieciešams Latvijas situācijā, tomēr par piemērotāko juridisko regulējumu vēl būtu nepieciešamas diskusijas.

Meža īpašnieki visā Latvijā var apvienoties, lai kopīgi apsaimniekotu meža platības un realizētu koksni. Tādējādi var tikt veidoti labāki nosacījumi un piedāvājumi biomasas piegādei pašvaldību katlu mājām. Tāpat mežsaimniecības kooperatīvu dibinātāji uzskata, ka kooperācija var iekustināt privāto mežu sertifikāciju Latvijā, kā arī padarīt mežu par stabilu ieņēmumu avotu, tādējādi samazinot varbūtība, ka tas tiks pārdots citiem investoriem. Iespējams, šī varētu tikt uzskatīta par vienu no kopienas enerģijas formām Latvijā. Pagaidām šī likuma normas netiek attiecinātas, piemēram, uz iedzīvotāju apvienībām, kuru mērķis būtu ražot enerģiju pašpapatēriņam.

II.daļa. Kopienas iesaiste enerģijas projektos un tā nozīme vietējās ekonomikas kontekstā

Kopienas enerģijas projektu īstenošana lokāli veido ciešu kontekstu ar Vietējās ekonomikas attīstības (Local Economy Development) konceptu, kur vietējā ekonomika kā arī kopienas enerģētikas projektiem ir jābalstās uz reģiona relatīvajām priekšrocībām un ir jābūt balstītiem uz sadarbību starp privāto, uzņēmēju un pārvaldes sektoru. Kopienas enerģijas projektus var iedalīt tādos, kas ir vērsti uz vietas ekonomiskās kapacitātes (dod iespēju veikt ekonomiskas aktivitātes) un vietas potenciāla (uzlabo dzīves līmenī vietā) uzlabošanu.

Kopienas enerģijas projektu īstenošanas potenciāls Latvijā ir vietās vai iedzīvotāju kopienās, kuras:

- vēlas uzlabot savus dzīves apstākļus, bet esošās enerģijas nodrošināšanas sistēmas ir nepietiekamas (Dažādas interešu grupas un biedrības);

- vēlas samazināt atkarību no fosilajiem un ārējiem enerģijas resursiem un veicināt atjaunojamo enerģijas resursu izmantošanu savā vietā (ciemā, pagastā, mazpilsētā) (Vietējās vides organizācijas);
- vēlas nodrošināt papildus enerģijas jaudas saimnieciskās darbības attīstīšanai vietējā teritorijā (Vietējās uzņēmējdarbības organizācijas);
- ir ieinteresētas uzsākt visu iesaistīto un iesaistāmo pušu sadarbības projektu īstenošanai savas vietas (ciema, pagasta, mazpilsētas) ekonomiskās attīstības plānošanā, lai palielinātu ienākumus savai kopienai un nodrošinātu pēc iespējas lielāku finanšu līdzekļu neaizplūšanu no kopienas (Ciemu jeb kopienu attīstības organizācijas) .

Plānojot kopienu enerģijas projektus, ir būtiski, ka labums no īstenotā projekta ir jāiegūst vietas (ciema, pagasta, mazpilsētas) lielai daļai, kas nozīmē, ka plānošanas procesā, pat, ja projekti domāti atsevišķu izaicinājumu risināšanai, ir jābūt definētiem un nosauktiem tiem tiešajiem un netiešajiem labumiem, ko iegūst vieta un tajā dzīvojošie cilvēki. Tieši kopienas ieguvumi no kopienu projektu īstenošanas var būt gan finansiāli, gan sociāli, gan ar papildus drošību, gan citiem aspektiem saistīti. Būtiski atcerēties, ka šāda veida projektiem ir jābūt ne tikai labumu dodošiem, bet tie nedrīkst kaitēt atsevišķām kopienas grupām un to dzīves kvalitātei kā arī nedrīkst negatīvi ietekmēt citu kopienu dzīvi un to iespējas nodarboties ar ekonomiskām vai sociālām aktivitātēm.

Kopienu enerģijas projektu plānošanai, izstrādei, ieviešanai un rezultātu uzturēšanai ir jānodrošina arī iekšēja (vietas) sabiedriskā kontrole, kurā seko līdzī kopienas enerģijas projektu pamatprincipu ievērošanai. Šī demokrātiskā pārvaldīšana nodrošina arī veiksmīgāku kopienas uzņēmuma ekonomiskā modeļa uzturēšanu, jo tieši patērētājs ir tas, kas kopienu enerģijas ražotājam nosaka arī savas enerģijas patērišanas vajadzības, kas lielā daļā gadījumā veicina enerģijas patēriņa samazināšanu un atkarību no enerģijas un fosilajiem enerģijas resursiem.

Kopienu enerģijas projektu īstenošanā jābūt ievērotiem sekojošiem pamatprincipiem:

- Enerģija, kas tiek saražota ir pašpatēriņa nodrošināšanai nevis ar mērķi gūt peļņu primāri;
- Enerģijas ražošanas veids ir ilgtspējīgs;
- Projektam ir jāsniedz ieguldījums vietas ekonomikas stiprināšanai;
- Vietējo resursu (Dabas un cilvēku) izmantošana ir ekonomiska un efektīva;

- Kopienu ekonomikas projektiem ir jānodrošina vietējā- sabiedriskā kontroles sistēma.

Kopienu enerģijas projekti var būt saistīti ar sociālo uzņēmējdarbību, kur enerģijas ražošanas laikā iegūtie finanšu līdzekļi tiek virzīti kopienas sociālu vajadzību/mērķu sasniegšanai.

Kopienu enerģija saistāma ar tādiem jēdzieniem kā enerģijas demokrātija, kas saistāma ar iedzīvotāju pilsoniskajām aktivitātēm, kuras neaprobežojas ar konkrētu infrastruktūras projektu īstenošanu, bet arī kustībām, kas iestājas par atjaunojamo enerģijas resursu izmantošanu gan globāli, gan lokāli, par modernu un vidi saudzējošu tehnoloģiju izmantošanu energo politiku veidošanā. Tas skar arī reģionālas kustības, kas, piemēram, lemj reģionāli par cenu politikas veidošanu attiecīgajā pašvaldībā.

Der atzīmēt, ka enerģijas ražošana ir saistāma arī ar cilvēku domas maiņu par enerģijas patēriņu un tā ietekmi uz globāliem procesiem un šādi projekti veicina ilgtspējīgas sabiedrības veidošanos.

Virzītājspēki/Stimuli:

Kā viens no stimuliem maza mēroga elektroenerģijas ražošanai, varētu būt elektroenerģijas tirgus atvēršana. Sagaidāms, ka daļa no mājsaimniecībām, kad tām būs iespēja izvēlēties savu tirgotāju, varētu pievērst uzmanību ne tikai cenai, bet arī citiem apsvērumiem, piemēram, vides aizsardzības apsvērumiem („zaļa elektroenerģija”). Tāpat tas varētu radīt labāku izpratni par elektroenerģijas tirgus darbību un stimulēt daļu nepieciešamās elektroenerģijas saražot pašiem. Citu Eiropas valstu pieredze rāda, ka tieši elektroenerģijas tirgus liberalizācija ir bijusi viens no priekšnoteikumiem, lai enerģijas kooperatīvi varētu veiksmīgi attīstīties.

Sākotnēji bija plānots, ka no 2013.gada 1.septembra Latvijā pilnībā atvērt elektroenerģijas tirgu mājsaimniecībām, katru gadu šis termiņš ticis pagarināts un, nu plānots atvērt elektrības tirgu no 2015.gada 1.janvāra. Tas nozīmē, ka elektroenerģijas cena Latvijā vairs netiks regulēta un arī mājsaimniecībām būs jāizvēlas savs elektroenerģijas tirgotājs, attiecīgi vienojoties par sev piemērotāko pakalpojumu un cenu. Tirgus atvēršana praktiski nozīmē, ka visi elektroenerģijas lietotāji, tātad arī mājsaimniecības, pirks elektroenerģiju brīvajā tirgū. Izmaiņu rezultātā elektroenerģijas tirgū tiks iesaistīti visi mājsaimniecības lietotāji – ap 900 tūkst. Lietotājiem, kas patērē ap 25% elektroenerģijas.

Viens no būtiskiem jautājumiem saistībā ar kopienas enerģijas attīstību, ir nosacījumi, pie kādiem mazie ražotāji savu saražoto elektroenerģiju var ievadīt tīklā. Elektroenerģijas sadales tīkls nodrošina elektroenerģijas plūsmu no elektroenerģijas pārvades tīkla un no mazajiem elektroenerģijas ražotājiem līdz elektroenerģijas patērētājiem, kas ir pieslēgti pie zemsprieguma un vidsprieguma tīkliem.

Līdz ar to, galvenie **virzītājspēki**, kas var palīdzēt apsvērt atbalsta nepieciešamību kopienu enerģijas tipa projektiem Latvijā ir:

- Latvijas politiskie mērķi atjaunojamo energoresursu īpatsvara palielināšanai (AER jāsasniedz 40% īpatsvars uz 2020; 50% uz 2030);
- Elektroenerģijas tirgus liberalizācijas process, kas paredz, ka arī mājsaimniecībām būs brīva izvēle elektroenerģijas tirgū (šim regulējumam jāstājas spēkā no 2015.gada 1.janvāra);
- Mērķis nodrošināt nacionālā mērogā elastīgu un drošu energoapgādes tīklu, ņemot vērā arvien plašāku mikroģenerācijas izplatību un tā rezultātā radušās izmaiņas Latvijas enerģijas portfelī. Decentralizētas mikroģenerācijas procesā saražoto enerģiju iespējams efektīvi integrēt tīklā tikai pie nosacījuma, ka energoapgādes tīkli tiek rūpīgi uzraudzīti, tiek analizēta un plānota to darbība un attīstība, kā arī nodrošināta efektīva jaudu balansēšana tīklā (Latvijas Ilgtermiņa Enerģētikas stratēģija 2030);
- Pašvaldību pievienošanās Mēra Pakta iniciatīvai veicina to enerģijas rīcību ilgtspējīgu plānošanu, lai sasniegtu SEG emisiju samazināšanas mērķus. Šāda iniciatīva var veicināt pašvaldības apsvērt domu ieviest kopienu enerģijas tipa projektus ar mērķi arī sasniegt to mērķus attiecībā uz AER īpatsvaru to kopējā bilancē.

Uz Latviju un potenciālo kopienu enerģijas projektu izstrādi attiecas arī 2012. gada oktobrī pieņemtā direktīva Nr. 2012/27/ES „Energiefektivitātes direktīva”, kuras pamatu veido 4 galvenie virzieni:

- energoapgādes drošība,
- enerģijas konkurētspēja,
- efektīvu atjaunojamo energoresursu izmantošana,
- energoefektivitātes paaugstināšana.

Šīs direktīvas 2. nodaļā (Enerģijas izmantojuma efektivitāte) ir panti par ēku renovāciju, kā arī minēts, ka dalībvalstīm jāveicina energopakalpojumi tirgum un Mazo un Vidējo uzņēmumu piekļuve šim tirgum, kur jābūt pieejamiem finanšu instrumentiem, stimuliem, dotācijām un aizdevumiem ar ko tiek atbalstīti energoefektivitātes pakalpojumi, tomēr šajā direktīvā īpaši netiek izceltas biedrības, kas var īstenot augstākminētās aktivitātes.

III daļa. Iniciatīvas veidošana un kopienas iedzīvotāju motivācija iesaistīties

Kopienas enerģijas iniciatīvu un projektu īstenošana sākas ar sadarbības iniciēšanu, kurai pamatā var būt esoša sadarbības forma: biedrība, kooperatīvs, iniciatīvas grupa vai kāda cita vietējo iedzīvotāju (kopienas) sadarbības platforma, kurai:

- 1) ir interese par dabas vides saglabāšanu un efektīvu vidi saudzējošu izmantošanu;
- 2) ir apzinājusi resursus kopienā un plāno to efektīvu izmantošanu;
- 3) ir interese savas vietas ekonomiskā potenciāla stiprināšanā.

Ja vietējā teritorijā nav nekādu sadarbības formu vai esošo organizāciju aktīvajiem cilvēkiem nav kapacitātes vai intereses sadarboties ar augstākminēto mērķu sasniegšanai, tad ir jāveido bāze jaunas vietējas sadarbības platformas izstrādei.

Gan gadījumos, kad vietējā kopienā jau darbojas kopienas enerģijas projekts ieinteresētas organizācijas vai tādas ir jāveido no jauna, vēlams vietējās kopienas iedzīvotājus iepazīstināt ar kopienas enerģijas jēdzienu un konceptu. Iepazīstināšanu vēlams organizēt semināra vai iedzīvotāju foruma formā, kurā paredzama teorētiskā, diskusiju, kā arī savstarpējās komunikācijas daļas. Svarīgi, ka uz šādu iedzīvotāju tikšanos ir ieradušies pēc iespējas dažādāki kopienas iedzīvotāji kā arī pēc kopienas tikšanās, tiek savākta informācija ar ieinteresēto pušu kontaktiem turpmākai saziņai.

Pēc šādas iedzīvotāju diskusijas, ir jāsaprot, kāda tipa projekti kopienai ir interesanti un pieņemami - kuros tās iedzīvotāji ir gatavi iesaistīties un kurus uztvert par saviem. Jāidentificē vai cilvēkus interesē dzīves kvalitātes uzlabošanas projekti, vides saudzēšanas projekti vai kopienas vietējās ekonomikas stiprināšanas projekti. Tāpat ir jāmēģina saprast vai iedzīvotāji ir ieinteresēti

atsevišķu kopienu enerģētikas projektu īstenošanā vai vēlas tos realizēt kontekstā ar citu kopienas ekonomiku stiprinošu pasākumu īstenošanu.

Lai palīdzētu kopienai vienoties un nolemt, kurā virzienā veikt savas turpmākās aktivitātes, ir vērts veikt kopienas vajadzību un resursu auditu kā arī izsekot naudas plūsmas – no kurienes kopienā ienāk nauda (vai citi resursi), kur kopienas nauda tiek tērēta. Atkarībā no šī audita, būs identificētas svarīgākās kopienas resursu investīcijas (savas vai ārējas) turpmākai kopienas ekonomikas stiprināšanai.

Ja kopiena vēlas īstenot atsevišķus (neintegrētus) kopienu enerģijas projektus, svarīgi, piesaistīt ārējos ekspertus, kas palīdzētu kopienai atrisināt tehniskas dabas jautājumus par labākajiem veidiem projektu tehniskai īstenošanai kā arī vienoties par mehānismu, lai kopienu enerģijas projekts atbilstu tā pamatprincipiem.

Ja kopiena vēlas īstenot kopienu enerģētikas projektus kontekstā ar citām kopienas ekonomiku attīstošām aktivitātēm, ir vērts rīkot iedzīvotāju forumu, kurā iedzīvotāji nosaka savas vajadzības un prioritātes, kā arī īstenojamus projektus un cilvēkus, kas ir atbildīgi par atsevišķu aktivitāšu (Kopienu enerģijas projektu) īstenošanu.

Ir vērts atcerēties, ka, lai īstenotu kopienu enerģijas projektus ir nepieciešama atbilstošs juridiskais ietvars - reģistrēta biedrība, kas darbojas atbilstoši biedrību un nodibinājumu likumam. Biedrības darbību nosaka statūti, kuros būtu jābūt atrunātam vai, ka biedrības mērķis ir veicināt vietējās kopienas ekonomisko potenciālu vai rūpēties par kopienu resursu izmantošana sabiedriskajam labumam vai tamlīdzīgi.

Organizējot jaunu juridisku formu vai plānojot īstenot kopienu enerģijas projektus uz esošas organizācijas bāzes, ir vērts paredzēt ne tikai atbilstošus fiksētus mērķus statūtos, bet arī organizēt biedrības vai nodibinājuma pārvaldes funkciju, kas nodrošina visas kopienas sabiedrības iesaisti pārvaldes sistēmā.

Kopienu enerģijas projektu īstenošanā ir jābūt iesaistītai sabiedrībai ar sekojošiem pamatprincipiem:

1. Kopienai ir jābūt informētai par kopienu enerģētiku un vietējās sabiedrības ieguvumiem;

2. Kopienas iedzīvotājiem ir jābūt iesaistītiem kopienas enerģijas projektu plānošanā un īstenošanā;
3. Kopienas iedzīvotājiem ir jāgūst labums no kopienā īstenotiem kopienu enerģijas projektiem un jāspēj ietekmēt kopienas izvēlēta juridiskā struktūra kopienu enerģētikas projektu ieviešanai;
4. Kopienu enerģijas projektiem ir jābūt atbilstošiem iedzīvotāju vēlmēm un vajadzībām, bet mūsdienīgi un profesionāli īstenotiem.

IV daļa. Iespējamās finanšu atbalsta shēmas un to ieviešana

Viens no nozīmīgākajiem atbalsta instrumentiem kopienu iniciatīvu attīstībā tieši energoefektivitātes un enerģijas plānošanas jomā ir ES Fondu finansējums. Gan struktūrfondos plānotais finansējums energoefektivitātei, kas apstiprināts Latvijas ES plānošanas dokumentā – Darbības programmā „Izaugsme un nodarbinātība” gan Lauku attīstības programmā 2014-2020 gadam apstiprinātais finansējums var tikt izmantots kā atbalsts enerģijas projektu uzsākšanai.

- **ES fondu 2014-2020 iespējamais atbalsts kopienu enerģijas veida projektiem:**

ES struktūrfondu plānotais atbalsts:

Darbības programmā „Izaugsme un Nodarbinātība” prioritārā virziena 4. Pāreja uz ekonomiku ar zemu oglekļa emisijas līmeni visās nozarēs apstiprinātais kopējais finansējums (ERAF un KF) ir 565 424 14 EUR.). Prioritārā virziena ietvaros definētie (specifiskie atbalsta mērķi) SAM paredz kompleksus pasākumus energoefektivitātes veicināšanai, AER izmantošanai un SEG emisiju apjoma mazināšanai. Tāpēc paredzēts īstenot gan ERAF, gan KF ieguldījumu prioritātes: KF un ERAF mērķi ir savstarpēji papildinoši, tādējādi šāda pieeja nodrošinās koncentrētu un mērķtiecīgu plānoto investīciju ieguldījumu prioritārā virziena ietvaros un kopējā resursu efektivitātes uzlabošanā.

Atbilstošākās kopienu enerģijas atbalsta aktivitātes:

4.2.1.SAM indikatīvās atbalstāmās darbības: valsts un dzīvojamo ēku renovācija

energoefektivitātes paaugstināšanai, ēku energosertifikācija un būvdarbi energoefektivitātes palielināšanai (norobežojošo konstrukciju siltināšana, ēkas inženiersistēmu rekonstrukcija, rekuperācijas, enerģijas kontroles un vadības iekārtu uzstādīšana, tai skaitā viedie skaitītāji), kā arī AER izmantošana ēkās, ja tiek sasniegti īpaši augsti energoefektivitātes rādītāji un AER iekārtu uzstādīšana līdzās energoefektivitātes pasākumiem ir ekonomiski pamatota.

Būtiskākais atbalsta kritērijs ir pozitīva investīciju finansiālā atdeve un enerģijas izmaksu samazinājums enerģijas galapatērētājiem.

Šīs atbalsta aktivitātes finansējuma saņēmēji var būt arī biedrības un nodibinājumi.

4.3.1.SAM: veicināt energoefektivitāti un vietējo AER izmantošanu centralizētajā siltumapgādē. Īstenojot SAM, tiks uzlabota energoefektivitāte centralizētās siltumapgādes sistēmās, un veicināta AER izmantošana. Plānoto investīciju rezultātā tiks uzlabota centralizētās siltumapgādes sistēmu efektivitāte, vienlaikus papildinot investīcijas ēku energoefektivitātē.

Lauku attīstības programmas atbalsts:

Lauku attīstības programmā ir plānots atbalsta finansējums, ar kura palīdzību īstenot Vietējo attīstības stratēģiju īstenošanai. Atbilstoši Lauku attīstības programmai, plānošanas periodā no 2014.- 2020. gadam LEADER pasākumā vietējām mēroga iniciatīvām (Sabiedrības virzīta vietējā attīstība) ir paredzēts finansējums 5% apmērā no visa ES Lauku attīstības finansējuma, kas sastāda 76 528 435 EUR.

Lai kopienu enerģētikas projekti varētu tikt īstenoti ar šajā programmā paredzēto finansējumu, šai prioritātei jābūt iekļautai attiecīgās teritorijas Vietējās rīcības grupas daudznozaru stratēģiskās attīstības plānā, kurā augstākminētie projekti minēti kā teritorijas attīstības prioritāte un tiek pamatota šo projektu ieviešanas nepieciešamība.

Kopienu enerģijas projektu īstenošana atbilst LEADER pieejas pasākuma mērķim: spēj uzlabot sociālo situāciju laukos, jo tie veido labvēlīgu vidi laukos, veido labvēlīgu vidi dzīvošanai, uzņēmējdarbībai un lauku teritoriju attīstībai, kā arī atbilst tādām apakšpasākumam kā „Vietējās ekonomikas stiprināšanas iniciatīvas un vietas potenciāla attīstības iniciatīvas”.

Būtiski, ka šī tipa projekti sniedz ieguldījumu horizontālo mērķu (vide un klimats) sasniegšanai.

Kopienu enerģijas projekti var būt attiecināmi uz divām pasākuma aktivitātēm:

1. Vietējās ekonomikas stiprināšanas iniciatīvas
2. Vietas potenciāla attīstības iniciatīvas.

Atbilstoši Lauku attīstības plānam, šajās aktivitātēs ir atbilstošs finansējums kopienu enerģijas projektiem: investīciju atbalsts – pamatlīdzekļu iegāde, būvniecības izmaksas, vispārējās izmaksas, nemateriāli ieguldījumi.

Šī pasākuma ietvaros viena atbalstāmā projekta attiecināmo izmaksu summa nevar būt lielāka par 50 000 EUR, bet uzņēmējdarbības infrastruktūras projektiem līdz 100 000 EUR. Atbalsta intensitāte sabiedriskā labuma projektiem var būt līdz 90%, kopdarbības projektiem līdz 80%, bet privātā labuma - līdz 70% (Pēdējais neatbilst kopienas enerģijas projekta raksturojumam).

- **Pūļa finansējums jeb *crowdfunding***

Ja idejas par pašas kopienas finansējumu var šķist utopiska, tad mēģinājumi iegūt līdzekļus no dažādiem privātiem donoriem, nav peļama. Šobrīd gan pasaulē, gan Latvijā strauju popularitāti iegūst „crowdfunding” iniciatīvas. Tāds ir arī Latvijā, piemēram, www.idejuarmija.lv) Ideja balstās uz iniciatīvas grupu vēlmi savām iniciatīvām piesaistīt ārēju finansējumu. Šādu iniciatīvu-kopienas enerģijas projektu var definēt arī kopienas un mēģināt piesaistīt finansējumu. Potenciālie finansētāji šādiem projektiem varētu būt no lauku kopienām aizbraukušie, bet ar lokālpatriotismu dzīvojošie cilvēki.

- **Pašvaldības līdzfinansējums**

Dažādu kopienu enerģijas projektu īstenošanai var būt arī pašvaldību finansējums. Tas var būt kā līdzfinansējums citu donoru finansējumam, gan kā alternatīvs finansējums sava novada iedzīvotāju dzīves uzlabošanai. Piemēram, Carnikavas novada pašvaldība daļu no sava budžeta, plāno izlietot sava novada ciema attīstības plānu aktivitāšu finansēšanai. Ja šādā ciema attīstības plānā kā aktivitāte būtu minēts kopienu enerģijas projekts, tad šāds projekts būtu īstenojams ar pašvaldību finansējumu.

- **Banku aizdevums**

Kopienu enerģijas projektus var īstenot arī ar aiņemoties finansējumu no Latvijas komercbankām. Aptaujājot Swedbanka, SEB banka un Citadele banka ekspertus, secinājums ir, ka bankas neizslēdz iespēju finansēt enerģijas tipa projektus principiāli, tomēr atzīst, ka katrs projekts ir jāizskata individuāli. Un šis apstāklis ir jāapskata kā šķērslis, proti, bankas šāda tipa projektos vēlas redzēt, pirmkārt biznesa modeli, otrkārt nopietnu galvojumu vai no pašvaldības vai nekustamā īpašuma formā. Tas rada bažas, ka enerģijas projektus vieglāk īstenot individuāliem komersantiem nevis kopienas, kas kā juridiskā persona ir biedrība. Tomēr, ņemto vērā, ka kopiena ir potenciāls klients paši savā biznesa projektā, kredītfinanšu piesaiste kopienu enerģētikas projektiem nav izslēdzama.

V daļa. Iniciatīvas piemēri Latvijā

Lai Kopienu enerģijas projektu atbalsts tiktu īstenots vietējo stratēģiju ietvaros, šādas rīcības būtu ietveramas jau vietējās attīstības stratēģiju dokumentos. Šādi dokumenti taps tiklīdz būs apstiprinātas Vietējās Rīcības grupas teritorijās, tomēr idejas un iedzīvotāju mobilizēšana stratēģiju izstrādei jau tiek organizēta tagad. Iespēja veltīt īpašu rīcību un finansējumu kopienu projektiem ir atkarīga no pašām rīcības grupām, tomēr kopienu enerģijas tipa projektus var īstenot, piesaistot ES Lauksaimniecības fonda līdzekļus arī caur citām vietējo rīcības grupu rīcībām, kas saistītas ar dzīves kvalitātes uzlabošanu vietējās teritorijās un tamlīdzīgi. Tā, piemēram, Saldus novadā īstenoti tādi projekti, kur ciema apgaismošanai izmantojama saules enerģija un vēsturiska nama atbalsta biedrība rekonstruējusi apkures sistēmu vietējās attīstības stratēģijas ietvaros. Jāpiebilst gan, ka šie projekti nav tipiski kopienas enerģijas projekti, jo pirmo projektu kopienas vārdā ir īstenojusi pašvaldība, bet otra projekta rezultātā ir sakārtota pašvaldības ēkas apkures sistēma.

Vietējo resursu izmantošana enerģijas ražošanai aktualizēsies arī kontekstā ar lauksaimniecību un lauksaimniecības blakus produktiem, ko var izmantot enerģijas ražošanai. Šobrīd arī lauksaimniecības organizācijas arvien aktīvāk runā par saules, vēja, ūdens un biomasas izmantošanu enerģijas ražošanai. Tā 2014. gada 7. oktobra LOSP izdotajā preses relīzē tiek aicināts rosināts mainīt vairākus ierobežojumus likumdošanā. Rietumeiropā prakse, kad lauksaimnieks ražo biodegvielu ciema vajadzībām ir zināmi jau kopš 2009/ gada



(Attēli no Vācijas pirmās biodegvielas stacijas ‘Organic Biogas Plant’, kas integrētā organiskajā Zemnieku saimniecībā)

Latgalē darbojas biedrība “Kulturys studeja Speiga”, kura gan savā ikdienā, kad, īstenojot projektu pēta ilgtspējīgas saimniekošanas metodes izmantošanai saimniecībās vai ģimenēs ar zemiem ienākumiem. Viens no šīs organizācijas fokusi ir risinājumi, kas būtu piemēroti īstenošanai bez lieliem naudas resursiem. Viena no būtiskākajām atziņām strādājot ar alternatīviem enerģijas ieguves avotiem: „nav atrasti rentabli risinājumi elektrības ieguvei lauku saimniecībā”. Šajā gadījumā organizācijas secinājums pēc aprēķinu izdarīšanas ir, ka vēja ģeneratoru (rūpnieciski ražoto) un saules bateriju atmaksāšanās periods ir garāks par to ekspluatācijas laiku.

Savukārt biogāzes ģeneratoru elektrības ieguvei, kādu to piedāvā tirgū esošās kompānijas un atbalsta programmas, ir nepiemērots risinājums mazām lauku saimniecībām, bet iespējams risinājums vairāku lauksaimnieku kooperatīviem, kas izstrādā un īsteno kopprojektu. Minimālais ģeneratora izmērs tirgū - iekārta ar biomasas ievades apjomu min. 3 t / dienā. Viena govys saražo ap 2 t mēslu mēnesī, tātad šādam apjomam vajadzīgas vismaz 45 liellopi. Mazāki risinājumi biogāzes iekārtu izpētē no speciālistu viedokļa netiek apskatīti.

Augstākminētā organizācija uzskata, ka biogāze, kas no elektrības ražošanas viedokļa lauku attīstības kontekstā ir bezvērtīga, kļūst ļoti vērtīga, ja gāzi izmanto, nemēģinot tās siltumradītspēju transformēt. Apkure un virtuve var tikt pilnībā nodrošināta vidēji lielai saimniecībai, ja tai ir aptuveni 10 liellopi. Saistībā ar jauno prasību pēc kūtsmēslu krātuvju izveides, šādi risinājumi ir ar lielu potenciālu, jo, ja tiktu radīti adekvāti risinājumi, ar šo enerģiju varētu apkurināt gan mājas, gan nodrošināt ar gāzi kopienas iedzīvotāju virtuves utt.



(Attēlā: Ambeļu pagasta Putāni (No biedrības “Kulturys studeja Speiga” arhīva. „2014. Gada aprīlis, Talka))

Latvijā nav daudz kopienas, kuras finansiāli varētu pašas ieguldīt savus līdzekļus kopienu enerģētikas projektos, tomēr kopienu enerģētikas projekti ir resursus taupoši un nedrīkstētu aizmirst, ka kopienu projekti var būt arī kā kopienas bizness vai arī veids kā kopiena ietaupa naudu citu vajadzību apmierināšanai.

Tā, piemēram, Vācijā ir kopienu skolas, kuras ir izveidotas par kopienas līdzekļiem. Tā Danenbergas pamatskolā ir īstenoti vairāki projekti, kas padara viņu skolu energoefektīvu. Arī apkure šajā skolā ir balstīta uz vietējās šķeldas izmantošanu.



(Attēls: Dannenberga (Vācija) sākumskola, kurā uzstādīta vietējo iedzīvotāju šķeldas apkures katls)

Šādu kopienu skolu prakse var kļūt par pamatu arī Latvijas kopienu skolu enerģijas jautājumu risināšanā. Tādu skolu Latvijā nav daudz, bet Ikšķilē ir Ikšķiles brīvā skola. Tāpat arī citās Latvijas vietās (laukos), saistībā ar pašvaldību skolu slēgšanu, varētu parādīties arī kopienu uzturētas skolas, līdz ar ko, enerģijas taupīšana un vietējo resursu izmantošana, tajās ir aktuāla.

Papildus informācijai:

www.communitypower.eu



Vadlīnijas sagatavotas apkopojot ekspertu intervijas, diskusijas un semināra rezultātus, kas notikušas no 2013.gada oktobra līdz 2014.gada novembra vidum.

Vadlīniju izveidē tika piesaistīts Āris Ādleris no biedrības „Latvijas Lauku forums”

Saziņai:

Selinav@bankwatch.org

www.zalie.lv

www.bankwatch.org